

העלאת אדם המרותק לכיסא גלגלים לשליח ציבור או לקריאה בתורה

הרב רן כלילי

1. מבוא
2. האם יחיד שהתפלל בישיבה יוצא ידי חובה?
3. האם ישיבה בתפילה מהווה חיסרון במעלות שליח ציבור?
4. דין קריאה בתורה מעומד מצד כבוד התורה, ודין קריאה בישיבה בדיעבד
5. דין כבוד הציבור בשליח ציבור בקורא בתורה שמתפלל או קורא בישיבה, ואם ציבור יכול למחול על כבודו
6. דין "לעמוד לשרת" בתפילה
7. הגדרת דיעבד
8. מסקנות
9. סיכום

1. מבוא

בעבר בעלי מוגבלויות ישבו ספונים בביתם ולא היו מעוררים בחיי הקהילה. עם ההתפתחות הטכנולוגית התרחבו האפשרויות של בעלי מוגבלויות להשתלב יותר ויותר בחיי החברה. בצד התפתחות זו, קיימת בדור האחרון דרישה הולכת וגוברת שהחברה תכיל יותר את בעלי המוגבלויות ותשתדל בכל דרך לסייע להם לדלג על המוגבלות ולנהל חיי שגרה כמו כולם ככל שניתן. חניה לנכה, זכות קדימה בתור, הנגשת מקומות ציבוריים ובתי עסק – כל אלו מחוללים מהפכה חברתית של ממש. במקביל למהפכה חברתית זו, גם בעלי המוגבלויות עצמם, שבעבר הסתפקו בשאיפות מוגבלות למדי, דורשים היום מעצמם לפרוץ כל מחסום ולפעול בחברה ללא 'תקרת זכוכית' שתגביל אותם.

כחלק מכך, מתרחבות השאלות ההלכתיות בחיי הקהילה וניהול בית הכנסת. בעבר נכה ברגליו לא טרח להגיע לבית הכנסת כיוון שלא הייתה לו קלנועית, וגם בית הכנסת לא היה מונגש. ממילא השאלה אם הוא יוכל להיות שליח ציבור או לעלות

לתורה הייתה שאלה זניחה, שהרי אפילו הוא היה מגיע בימים מיוחדים, הוא לא היה מצפה לעלות. אולם היום הנכה פוקד את בית הכנסת בתדירות דומה לשאר חברי קהילתו, וקיימת ציפייה שהוא יעלה כמו חבריו, ואי מילוי הציפייה עלול להביא לאכזבה ואולי אף לפגיעה קשה.

במאמר זה נבחן אם ניתן להעלות אדם לשליח ציבור או לקריאה בתורה כאשר הוא מתפלל או קורא בישיבה מאחר שהוא מרותק לכיסא גלגלים.⁹⁰ סוגיה זו מורכבת מכמה עניינים:

1. האם יוצאים ידי חובת תפילת עמידה או קריאה בתורה בישיבה?
2. האם הישיבה בתפילה מהווה חיסרון במעלות שליח ציבור, ואם כן מה היחס בינה לבין חסרונות אחרים?
3. האם קיימת חובה ששליח ציבור יעמוד, מדין "לעמוד לשרת"?
4. האם קיימת בעיה של כבוד הציבור בקריאה או בתפילה בישיבה? ואם כן, האם הציבור יכול למחול על כך?
5. האם הצורך של בעל המוגבלות לעלות הגם שיש אחרים שיכולים לעלות, מגדיר את המציאות כדיעבד?

סוגיה זו מרתקת, מפני שבניגוד לסוגיות אחרות שיש בהן אמירות מוחלטות להיתר או לאיסור, ומה שאסור – "אין חכמה ואין תבונה ואין בעיקר חילוק בין לכתחילה (ל), בסוגיה זו לא נראה הכרעה מוחלטת לאיסור, אלא בעיקר חילוק בין לכתחילה לדיעבד. על כן דווקא בסוגיה זו הכרעת הפוסקים להקל או להחמיר תלויה בין השאר גם בשאלה עד כמה הפוסק רואה בצורך של בעל המוגבלות להיות ש"ץ או קורא בתורה צורך הכרחי של השייכות לחברה – צורך שאולי היה קיים פחות בעבר, אך הולך ומתחזק בדורנו.

2. האם יחיד שהתפלל בישיבה יוצא ידי חובה?

הגמרא בברכות ל ע"א עוסקת במקרה שאדם צריך לצאת לדרך, ועומדות לפניו שתי אפשרויות: או תפילת שמונה עשרה בעמידה לפני זמן קריאת שמע אולם

⁹⁰ במאמר זה לא נעסוק בשאלה אם קיימת בעיה להעלות אדם להיות שליח ציבור כשהוא בעל מום וחסר באחד מאיבריו. הדיון על היחס לבעלי מומים הוא דיון נפרד ואין כאן מקומו. כאן נעסוק בשאלת הישיבה בלבד.

בכך יסמוך גאולה לתפילה, או יציאה לדרך וכשיגיע זמן קריאת שמע יקרא קריאת שמע ויסמוך גאולה לתפילה אך יתפלל תפילת שמונה עשרה בעודו יושב. איזו מהאפשרויות עדיפה?

אבוה דשמואל ולוי כי הוו בעו למיפק לאורחא הוו מקדמי ומצלי (בעמידה), וכי הוה מטי זמן קריאת שמע קרו. כמאן? כי האי תנא – דתניא: השכים לצאת לדרך – מביאין לו שופר ותוקע, לולב ומנענע, מגילה וקורא בה, וכשיגיע זמן קריאת שמע קורא. השכים לישיב בקרון או בספינה – מתפלל (בעמידה), וכשיגיע זמן קריאת שמע קורא.

רבי שמעון בן אלעזר אומר: בין כך ובין כך קורא קריאת שמע ומתפלל, כדי שיסמוך גאולה לתפילה (אע"פ שיתפלל בדרך בדרך, בהליכה או בישיבה).

במאי קמיפלגי? מר סבר (תנא קמא, אבוה דשמואל ולוי): תפילה מעומד עדיף, ומר סבר (=רבי שמעון בן אלעזר): מסמך גאולה לתפילה עדיף.

אבוה דשמואל ולוי סברו שעדיף להקדים ולהתפלל תפילת שמונה עשרה בעלות השחר⁹¹ בעמידה, אף שטרם הגיע זמן קריאת שמע ואין הם יכולים לסמוך גאולה לתפילה, ואילו רבי שמעון בן אלעזר סבר שעדיף להמתין לזמן קריאת שמע ולסמוך גאולה לתפילה, אף שיתפלל בישיבה.

ולכאורה לא נחלקו התנאים והאמוראים אלא בשאלה מה עדיף, אולם אם לא התפלל ויצא לדרך, לכולי עלמא יכול להתפלל בישיבה או בהליכה. כך כתב הרשב"א בחידושו על אתר:

מסתברא דבין להני רבנן דפסקי הכין בין להני רבנן דפסקי הכין, היכא דאזיל באורחא ולא אקדים וצלי – מצלי כדאזיל ולא בעי מעומד. דאינהו לא פליגי אלא אי תפילה מעומד עדיף לכתחילה ממסמך גאולה לתפילה או מסמך גאולה עדיפא, הא בשלא הקדים – מתפלל כדמהלך ושפיר דמי.

בהמשך הסוגיה מספרת הגמרא על מרימר ומר זוטרא, שבשבת שלפני החגים שבה היו דורשים באריכות לפני הציבור, היו דואגים לכנס עשרה אנשים לפני הדרשה

⁹¹ עיין תוספות. ובפשטות זו גם כוונת רש"י, ועיין בפני יהושע.

ולהתפלל. בפשטות נראה שהם התפללו בזמן קריאת שמע ובעמידה והיו מאחרים את הדרשה. לעומתם, הגמרא מספרת על רב אשי שלא נהג כמותם:⁹²

רב אשי מצלי בהדי צבורא ביחיד מיושב. כי הוה אתי לביתיה הדר ומצלי מעומד.

אמרי ליה רבנן... ולעביד מר כאבוה דשמואל ולוי! – אמר להו: לא חזינא להו לרבנן קשישי מינן דעבדי הכי.

רב אשי היה מתחיל את הדרשה, וכשהציבור היה פורש בחלקו מהדרשה כדי להתפלל, היה רב אשי לוחש למתורגמן הרבה בבת אחת, ובזמן שהמתורגמן היה משמיע דבריו לציבור היה רב אשי קורא קריאת שמע ומתפלל תפילת עמידה – בעודו יושב. רב אשי לא רצה לצאת להתפלל עם חלק מהציבור שפרש להתפלל – כדי לא להטריח את הציבור שיעמוד לפניו.⁹³ והטעם שלא היה מתפלל כאבוה דשמואל ולוי שהתפללו לפני זמן קריאת שמע ולא סמכו גאולה לתפילה, מפני שלא ראה שכך נהגו רבותיו.

לכאורה רב אשי ממשיך את הקו שיוצאים ידי חובה בתפילה מיושב, ושתפילה מיושב עדיפה מאשר לא לסמוך גאולה לתפילה. אולם הגמרא מוסיפה: "כי הוה אתי לביתיה – הדר ומצלי מעומד". כלומר לאחר שרב אשי היה שב לביתו, הוא היה חוזר ומתפלל בעמידה! האם עשה זאת מפני שסבר שלא יצא ידי חובת תפילה, או שעשה זאת כמעשה חסידות בעלמא? רש"י מסביר:

וכי הוה אתי לביתיה חוזר ומתפלל מעומד, לכוון את ליבו.

ברור מדברי רש"י שרב אשי חזר והתפלל בעמידה לא מפני שלא יצא ידי חובה, שאם כן היה לרש"י לומר שהיה חוזר ומתפלל כדי לצאת ידי חובה בתפילה בעמידה, ולא כדי שיכוון ליבו.

⁹² מדוע לא נהג כמרמר ומר זוטרא? רב אשי ענה לשואלים אותו: "טריחא לי מילתא". ופירש רש"י שלא היה רוצה לדחות את ההליכה לבית המדרש ולהתפלל לפני כן. וזאת לשיטתו שמרמר ומר זוטרא התפללו בזמן קריאת שמע. אולם השיטה מקובצת ביאר שהם היו נוהגים להתפלל לפני זמן קריאת שמע ולא היו סומכים גאולה לתפילה, ורב אשי רצה לסמוך גאולה לתפילה ולכן לא עשה כמותם. ומה שאמר "טריחא לי מילתא", היינו שלגבי התפילה השנייה שהיה מתפלל ביחיד ולא היה מכנס עשרה, אמר שזו טרחה לעכב אנשים אחרי דרשה ארוכה כדי שיתפללו איתו בעשרה.

⁹³ כך פירש רש"י. אולם השיטה מקובצת פירש שאז העם היה רואה שרב אשי לא קשוב למתורגמן, ולא היו סומכים על דברי המתורגמן.

גם הרמב"ם⁹⁴ כתב שהעמידה בתפילה אינה מעכבת בדיעבד:

שמונה דברים צריך המתפלל להיזהר בהן ולעשותן, ואם היה דחוק או נאנס או שעבר ולא עשה אותן – **אין מעכבין**, ואלו הן: **עמידה**, ונוכח המקדש, ותיקון הגוף, ותיקון המלבושים, ותיקון המקום, והשוויית הקול, והכריעה, והשתחויה.

לכאורה יוצא מדברי רש"י והרמב"ם שרב אשי היה מתפלל תפילת נדבה. אם כך, יש להעיר שלאחר שהפוסקים הכריעו שאדם שאינו זריז לכוון בכל תפילת העמידה אין לו להתפלל נדבה, ועל זה נאמר: "למה לי רוב זבחיכם" (עיין שו"ע או"ח קז, ד) – אין לו לנהוג כרב אשי ואין לו לחזור ולהתפלל. וכן כתב הבית יוסף:⁹⁵

"רב אשי..." – למדנו מכאן, שמי שהיה מוכרח להתפלל מיושב, כשיוכל – יחזור להתפלל מעומד! מיהו אפשר היה לומר דהיינו **דווקא כגון רב אשי שהיה מכוון בתפילתו**. אבל כגון **אנו שאין אנו מכוונים בתפילתנו – לא יחזור להתפלל**, דקריית ביה: "למה לי רוב זבחיכם".

לעומת ראשונים אלו, נראה שתוספות סוברים שקיימת חובה לחזור ולהתפלל. התוספות בהתייחסם לרבי שמעון בן אלעזר הסובר שיש להתפלל בישיבה בדרך ולא להקדים ולהתפלל לפני זמן קריאת שמע, הביאו את שיטת רבנו מאיר:

ועוד פירש הר"ם דהכא **כי הדר לביתה – מצלי מעומד**, כדאמרינן בסמוך: רב אשי מצלי בהדי ציבורא ביחיד מיושב – כדי לקרות ק"ש בשעתה, וכי הדר לביתה מצלי מעומד.

הרי שדעת רבנו מאיר שחייב לשוב ולהתפלל, ולדעתו אף לשיטת רבי שמעון בן אלעזר שהעדיף לסמוך גאולה לתפילה ולהתפלל מיושב – חייב לשוב ולהתפלל אחר כך בעמידה. וכן כתב הבית יוסף שם בביאור שיטתם: "ונראה מדבריהם שמי שמתפלל מיושב מדינא חייב לחזור ולהתפלל מעומד".

⁹⁴ הלכות תפילה ונשיאת כפיים ה, א.

⁹⁵ או"ח סימן צד.

עתה יש לברר כיצד הכריע השולחן ערוך. זה לשונו:⁹⁶

היה רוכב על החמור – אין צריך לירד ולהתפלל, אפילו אם יש לו מי שתופס חמורו, אלא **מתפלל דרך הילוכו**; וכן אם היה בספינה או על גבי קרון, אם יוכל לעמוד – עומד; ואם לאו, **יושב במקומו ומתפלל**...

חולה, **מתפלל אפילו שוכב על צידו**, והוא שיכול לכוון דעתו...

יש ליזהר שלא לסמוך עצמו לעמוד או לחברו, בשעת תפילה.

מי שהוכרח להתפלל מיושב, כשיוכל – **צריך לחזור ולהתפלל מעומד**, ואינו צריך להוסיף בה דבר (כי העמידה היא החידוש).

דברי השו"ע נראים כדעת רבנו מאיר שחייב לחזור ולהתפלל, ודלא כרש"י ורמב"ם. וקצת פלא שעזב הבית יוסף דרכו והכריע שלא כרמב"ם, ואפילו לא הביא את דעתו.

על כל פנים האחרונים הבינו שהשו"ע הכריע כרבנו מאיר, ודחו את הכרעתו מההלכה: המגן אברהם⁹⁷ הכריע כראשונים שחוזר להתפלל רק בתורת נדבה, ועל כן היום אין נכון לחזור ולהתפלל. וכן כתב גם הט"ז:⁹⁸

כבר נתבאר שרש"י ותוס' ור"ח והרא"ש – כולו לא סבירי ליה כן (שחובה לחזור). גם הרמב"ם והטור לא זכרו כלל מזה. ואילו היה סבירי להם שצריך להתפלל שנית – לא הוי שתקו מיניה.

על כן יש לנו לחוש לספק ברכה לבטלה אם יתפלל שנית (בתורת חובה).

ומעולם לא ראינו מגדולים שהתפללו בדרך מיושב על העגלה שהתפללו שנית בבואם למלון או לביתם.

על כן נראה דגם כאן לא יתפלל שנית, אלא אם הוא בטוח שיוכל לכוון בתפילתו (מדין תפילת נדבה) כמו שכתבו בס"ס ק"ז.

וכן פסקו הפרי מגדים, הפרי חדש, הברכי יוסף והמשנה ברורה, שאין להתפלל בתורת חובה מדין ספק ברכות. ובתורת נדבה יכול להתפלל רק אם יודע לכוון.

⁹⁶ אורח חיים סימן צד סעיפים ד-ו.

⁹⁷ סימן פט ס"ק טז; סימן צד ס"ק יא.

⁹⁸ סימן צד ס"ק ה.

אולם לעניות דעתי נראה שיש לתת כיוון חדש לדברי השולחן ערוך. תחילה נקדים את קושיית רבי עקיבא איגר⁹⁹ על שיטת רש"י: כיצד התפלל רב אשי תפילת נדבה, הרי בשבת אסור להתפלל תפילת נדבה? ואם כן, מוכח כדעת התוספות שלדעת רב אשי חייב לחזור ולהתפלל!

בספר פרי יצחק¹⁰⁰ תירץ שמעשהו של רב אשי לא היה ב"שבתא דרגלא" כמו המעשה של מרימר ומר זוטרא. ואולם תירוצו דחוק, כיוון שהגמרא מביאה אותם בחדא מחתא, והגמרא מספרת שהחכמים שאלו את רב אשי מדוע אינו עושה כמו מרימר ומר זוטרא! מוכח שמדובר באותו המצב – בשבת שלפני הרגל.

ונראה לתרץ, שבתפילה קיימים שלושה מצבים:

1. מצב שאדם לא יצא ידי חובת תפילה (כגון שהתפלל ללא כיסוי ערווה או שהתפלל כשהוא שתוי כלוט).
2. מצב שאדם יצא ידי חובת תפילה אלא שאין היא תפילה שלמה, ואם יכול לתקן – חייב לחזור ולתקן.
3. מצב שגם יצא ידי חובה וגם התפילה שלמה.

דוגמה למצב השני: אדם ששכח במנחה של ראש חודש לומר 'יעלה ויבוא', שחייב לחזור (ואף בשבת חייב לחזור ואין זו תפילת נדבה), אך הוא נזכר רק בערבית וכבר יצא ראש חודש. לדעת חלק מהפוסקים אינו מתפלל תפילת תשלומין היות שלעניין תפילה יצא ידי חובה, אלא שהיה חייב לחזור כדי לתקן ולהזכיר 'יעלה ויבוא' כדי שתהיה תפילתו שלמה, ובלילה כבר יצא ראש חודש ואינו יכול לתקן.¹⁰¹ הרי שנחלקו אם מי שלא הזכיר 'יעלה ויבוא' יצא ידי חובת תפילה ועדיין יחזור וישלים את החוסר כשיכול,¹⁰² או שלא יצא כלל.

⁹⁹ אורח חיים סימן צד ס"ק א.

¹⁰⁰ סימן ב סעיף א.

¹⁰¹ אמנם יש פוסקים הסוברים שלא יצא כלל ידי חובת תפילה, ועל כן יתפלל שתיים של ערבית – תשלומין למנחה, ואף על פי שאינו מזכיר של ראש חודש.

¹⁰² גדר זה יכול להסביר גם את פסק השולחן ערוך או"ח סימן סב סעיף ד שחולה שאינו יכול להוציא קריאת שמע בפיו והרהר בלבו – יצא, ואף על פי כן אם חזר והבריא ויכול לקרות בפיו – כתבו הפוסקים שחזור וקורא. המשנה ברורה שם התקשה בביאור העניין, כיצד מצד אחד יצא ומצד שני חייב לחזור. הוא ביאר שבאמת לא יצא ידי חובה שהרי הלכה כרוב הראשונים שהרהור לאו כדיבור דמי. אולם לפי הסברנו הנ"ל – יש לומר שהשולחן ערוך סמך על הרמב"ם במקום

דוגמה נוספת: השולחן ערוך¹⁰³ פסק שמי שלא כיוון בברכת 'אבות' – יחזור ויתפלל. הרמ"א כתב שהיום שגם אם יחזור ספק אם יכוון – אין חוזרים. וצריך עיון, שהרי אם לא יצא ידי חובה – כיצד ימשיך לברכה הבאה? אלא ודאי שלכולי עלמא יוצא ידי חובה, אלא שאינה תפילה שלמה, ועל כן אם יכול לחזור ולהשלים – יחזור וישלים. ונראה שגם תפילה בישיבה הדין כן: מצד אחד, האדם יצא ידי חובת תפילה, אך מצד שני אין תפילתו שלמה. על כן אם עבר האונס והוא יכול לתקן ולהשלים – יחזור ויתפלל. וכן נראה גם מדברי השיטה מקובצת על אתר:

ולכי הדר לביתה מצלי מעומד – פירוש חוזר ומתפלל ביחיד שמונה עשרה לצאת ידי תפילה מעומד.

הרי שלא כתב "לצאת ידי תפילה" – כמי שלא יצא ידי חובת תפילה, אלא "לצאת ידי תפילה מעומד" – היינו להשלים את החוסר הזה.

לפי זה אפשר שלא נחלקו הראשונים כלל. לכולי עלמא אדם שהתפלל מיושב – יצא ידי חובת תפילה, וכמו שכתב הרמב"ם. ואף על פי כן אם יצא מהאונס ויכול להתפלל מעומד – חייב לחזור ולהתפלל כדי להתפלל תפילה שלמה, כמי שהתפלל ללא כוונה ואחר כך יכול לכוון, או כמי שלא הזכיר 'עלה ויבוא' בשחרית או במנחה, שלדעת חלק מהפוסקים יצא ידי חובת תפילה ולמרות זאת חייב לחזור ולהשלים כל עוד יכול; וזוהי כוונת רבנו מאיר, וגם רש"י מודה בזה. ואין זה תפילת נדבה, ועל כן חייב אפילו בשבת.

מעתה עלתה ארוכה הן לשיטת רש"י והרמב"ם בסוגיה הן להכרעת השולחן ערוך. וכן יש להוכיח דעת השו"ע שכתב "צריך לחזור ולהתפלל", ולא כתב "חייב".

עולה שקיימות בסוגייתנו שלוש שיטות:

1. שיטת השולחן ערוך לפי הבנת האחרונים: אדם אנוס מתפלל בישיבה, אך כשיוכל חייב לחזור ולהתפלל כדי לצאת ידי חובת תפילה. שיטה זו נדחתה מההלכה לדעת רוב האחרונים.

אונס שהרהור כדיבור דמי ואכן הוא יצא ידי חובה, אך המצווה לא נעשתה בשלמות, ולכן אם יצא מכלל הדיעבד – חובה עליו לחזור ולעשותה בשלמות.

¹⁰³ סימן קא סעיף א.

2. שיטת ה"ט"ז, המגן אברהם, המשנה ברורה ורוב האחרונים: אדם שהתפלל בישיבה יצא ידי חובה, ואין לו לשוב ולהתפלל תפילת נדבה מעומד אלא אם כן יודע לכוון בכל תפילת העמידה; וכן אין לעשות זאת בשבת ויום טוב, שאין מתפללים תפילת נדבה.

3. שיטת השולחן ערוך לפי ביאורנו: אדם שהתפלל בישיבה יצא ידי חובת תפילה אלא שאין תפילתו שלמה, ואם יכול עדיין לתקן – צריך לתקן ולהתפלל בעמידה כדי להשלים את תפילתו, ועושה כן אף בשבת.

אפשר ששלוש השיטות הללו נובעות מהבנות שונות לתכלית העמידה בתפילה שמונה עשרה.¹⁰⁴ אם טעם העמידה הוא שיוכל המתפלל לכוון יותר את ליבו, נראה שהעמידה היא רק חיוב לכתחילה ואינה מעכבת כלל בדיעבד, כמו שפסקו רוב האחרונים. אולם אם הטעם הוא שצריך להתפלל כעומד לפני מלך, יש לומר שבתפילה בישיבה יש חיסרון, ועל כן אף שהיה אנוס בכך, כשסר האנוס מחויב לשוב ולהתפלל מעומד כדי לתקן את יחסו למלך, להראות שלא ישב אלא מחמת האנוס. וזה כפי ביאורנו בשו"ע. טעם שלישי הוא שתפילות כנגד קרבנות, וכשם שהקרבנות קרבנות בעמידה וישיבה מעכבת – גם לתפילה מעכבת, וכהבנת האחרונים בדעת השולחן ערוך.¹⁰⁵

¹⁰⁴ מרש"י מוכח שהטעם לתפילה בעמידה הוא כדי להתפלל בכוונת הלב (מטעם זה, המג"א סימן פט ס"ק טו למד מרש"י שהיום שאנו מכוונים פחות בתפילה, סמיכת גאולה לתפילה עדיפה על תפילה בעמידה, שהרי בלאו הכי אין אנו מכוונים). אולם יש להקשות על טעמו, שהרי בשאר ברכות חייבו חכמים לשבת ולברך מפני שיש יותר כוונה בישיבה! ויש לתרץ שכיוון שתפילה ארוכה מהברכות, יש לחשוש שיהיו בני אדם שיטרידו אותה, וכשעומד ומתפלל ניכר לכל אדם שהוא בתפילה ואסור לו לענות אפילו מפני היראה והכבוד ויניחו לו. ועיין במחצית השקל (על המג"א שם) שכתב שאפשר שהטעם לתפילה בעמידה הוא משום עמידה לפני מלך (וכן נראה ברמב"ם בהלכות תפילה פרק ה, שכל הדברים שמנה שם קשורים לענין העמידה לפני מלך).

הטעם השלישי מובא בטור סימן צח שביאר שהטעם לתפילה בעמידה הוא שתפילות כנגד קרבנות תיקנום, והקרבנות היא בעמידה (והובא בשו"ע סימן צח סעיף ד).

¹⁰⁵ אם כי גם את הטעם הזה ניתן לבאר כביאורנו בשולחן ערוך, שהרי יש צד בתפילה שהיא כנגד הקרבנות ויש צד בתפילה שהיא לרחמים. אם כן יש לומר שמצד הרחמים – יצא ידי חובת תפילה, אך חייב להשלים כשיוכל משום הבחינה של "כנגד קרבנות". ועוד, שאף שתפילה כנגד קרבנות, אין היא כקרבנות ממש, וכמו שנראה לקמן בדין 'לעמוד לשרת'.

ומעתה ברור שמי שאינו יכול לעמוד מפני נכותו, ודאי יוצא ידי חובה כשמתפלל מיושב. וכיוון שיוצא – יכול גם להוציא. אף על פי כן יש לברר אם השיבה מהווה חיסרון במעלות שליח ציבור.

3. האם ישיבה בתפילה מהווה חיסרון במעלות שליח ציבור?

אף שאדם המחויב בדבר יכול להוציא אחרים ידי חובתם, לעניין מינוי לשליח ציבור אמרו חז"ל בתענית טז ע"ב שלכתחילה יש להקפיד למנות רק אדם שהוא הגון להיות שליח ציבור. וכן פסק בשו"ע¹⁰⁶:

שליח ציבור צריך שיהיה הגון. ואיזהו הגון? שיהא ריקן מעבירות; ושלא יצא עליו שם רע אפילו בילדותו; ושיהיה עניו ומרוצה לעם; ויש לו נעימה; וקולו ערב; ורגיל לקרות תורה נביאים וכתובים.

אם אין מוצאין מי שיהיה בו כל המידות האלו, יבחרו הטוב שבציבור בחכמה ובמעשים טובים.

אין ממנין אלא מי שנתמלא זקנו, מפני כבוד הציבור. אבל באקראי, משהביא שתי שערות יוכל לירד לפני התיבה, ובלבד שלא יתמנה מפי הציבור...

מעתה יש לדון: הואיל ותפילת שמונה עשרה בישיבה היא בדיעבד, ולפי מה שביארנו לעיל בדעת השולחן ערוך תפילה בישיבה אינה תפילה מושלמת, אפשר שהיא דומה לתפילת אדם שאינו יודע להגות את המילים שבמקרא כראוי וכיו"ב, שזה חיסרון במעלות שליח ציבור.

נקדים לזה דיון אחר: מה היחס בין חיסרון זה לחסרונות אחרים? האם שליח ציבור שקולו נעים ויודע לחתך האותיות ולכוון אך אינו יכול לעמוד, עדיף פחות ממי שיכול לעמוד אך אינו יודע לחתך וכו'.

בספר חרדים לרבי יהודה חסיד¹⁰⁷ כתב:

אחד זקן היה רגיל להתפלל ביום הכיפורים, שנה אחת לא היה חזק לעמוד (ולהתפלל בעמידה). אמרו מקצתם: כיון שאין לנו כיוצא בו, מוטב להתפלל

¹⁰⁶ אר"ח סימן נג סעיפים ד-ו.

¹⁰⁷ סימן תשנו.

בישיבה! אמרו הזקנים: **כיון שאינו יכול לעמוד – יתפלל אחר**, אף על פי שאינו כל כך הגון, **פן ילמדו ממנו אחרים ויתפללו מיושב**.

ואשר כתוב: "וישב (דוד) לפני ה'" – (הכוונה ש)ישב ליבו בתפילה. ואמרו במכילתין: "ויקחו אבן וישימו תחתיו וישב עליה": ויקחו אבן – אלו האבות, וישימו תחתיו – אלו מעשה האבות, וישב עליה – אלו מעשה האמהות. הרי לא ישב ממש.

הרי לנו מפורש לכאורה ששליח ציבור שאינו הגון אך יכול לעמוד עדיף על שליח ציבור הגון שיושב.

ואכן, מדברי בעל ספר חסידים למד הרב זילברשטיין בספר חשוּקֵי חמד¹⁰⁸ לעניין שליח ציבור היושב בכיסא גלגלים:

שאלה: בית כנסת העומד לבחור בחזן וישנם כמה מועמדים, אחד מהם תלמיד חכם הגון גדול בתורה וביראת שמים ובמעשים טובים, ויש בו כל המעלות המבוארות ברמ"א (תקפא, א), אך הוא **נכה ויושב על כסא גלגלים**. ולעומתו ישנו מועמד אחר, שאין בו את המעלות הנ"ל, אלא שהוא אדם כשר וירא שמים ויכול לעמוד על רגליו, במי לבחור?

תשובה: העמידה בתפילה יש לה עיקר גדול, כמבואר בשו"ע (צד, ט) ... שהתפילה בישיבה דיעבד גדול, ולכן **יש לבחור בחזן השני היכול לעמוד על רגליו, למרות שאינו גדול בתורה ובמעשים טובים**. וכך כתוב בספר חסידים...

אולם כאשר אנו מעמיקים לראות, אין הנידון של החשוּקֵי חמד דומה לראיה שהביא מספר חסידים. בעל ספר חרדים לא אמר שיש לבחור במי שאינו הגון כל כך מפני שהתפילה בישיבה היא דיעבד, אלא **מחשש שילמדו ממנו בטעות שניתן לשבת**, וכל העצלנים והעייפים והחלושים מעט בצום כיפור ישבו בתפילת העמידה ויהיה זלזול גדול בתפילה. ובאמת, בעל ספר חרדים מדבר **בזקן** שיכול לעמוד על רגליו, אלא שמחמת חולשת התענית והעמידה המרובה כשליח ציבור – נצרך לשבת, ועל כן יש לחשוש שגם אחרים ילמדו ממנו. ראייה לכך מקושייתו של בעל ספר חרדים על עצמו ממשה, שכיון שהיה יכול בדרך כלל לעמוד ורק מחמת התענית והתפילה נחלש – כאמור: "וידי משה כבדים" – היה להם לחשוש שילמדו ממשה שישב שמותר

¹⁰⁸ מגילה כא, א.

למי שקשה לו מעט בתענית להתפלל בישיבה והיה למשה לתת התפילה לאהרן או לחור? ועל כך תירצו "אין אבן אלא אבות" וכו', ולא שישב ממש.

אם כן, פשוט שכאשר מדובר באדם נכה שאינו יכול לעמוד כלל, איש לא ילמד ממנו שגם הוא יכול להתפלל בישיבה, ואין מי שידון אפשר משאי אפשר!

הואיל וכך, יש לנו ראייה הפוכה מבעל ספר חרדים, שאלמלא הטעם שנתן, החשש שילמדו ממנו, הרי ששליח ציבור יושב עדיף על שליח ציבור שאינו הגון כל כך! וכמו ש"אמרו קצתם" בתחילה.¹⁰⁹ וזאת אפילו בתפילות ימים נוראים, בהן גם המקילים בשאר השנה להעלות כל אדם מחמירים להעלות את המעולה שבציבור.¹¹⁰

ובשאר השנה, אם יש הגונים כמותו, הרי שהיותו יושב היא חיסרון. על כן תלוי הדבר במנהג המקום: מקום שמקפידים כל השנה לא להעלות אלא את הש"ץ המעולה ביותר שיש, ואפילו יש לאחרים אזכרה או שמחה אין מעלים אלא את הרב או תלמידי חכמים וכיו"ב – הרי שגם לא יהיה מקום להעלות ש"ץ שיושב, מפני שזה חיסרון ככל שאר חסרונות ש"ץ. אבל במקום שאין מקפידים בדבר אלא בימים נוראים או בשליח ציבור קבוע, ואילו בימות החול ובאקראי מעלים כל אדם שנצרך לעלות מכל סיבה שהיא – הרי שיש להעלות את המתפלל בישיבה, ולא יהיה המתפלל בישיבה גרוע ממי שאינו הוגה את המילים כראוי או שאינו ריקן מעברות וכיו"ב. ואפשר שבזה גם החשוקי חמד יודה להקל, ולא אמר דבריו אלא ביום הכיפורים או בש"ץ קבוע, כמו שמובא בשאלה.

גדולה מזאת כתב הרמ"א בתחילת הלכות ראש השנה¹¹¹ אף על שליח ציבור לתפילות ימים נוראים:

וידקדקו לחזור אחר שליח ציבור היותר הגון והיותר גדול בתורה ומעשים שאפשר למצוא, שיתפלל סליחות וימים נוראים. ושיהא בן שלושים שנים, גם שיהא נשוי. מיהו כל ישראל כשרים הם, רק שיהיה מרוצה לקהל.

¹⁰⁹ בפרט אם אותו שאנוס לשבת ואינו יכול לעמוד הוא תלמיד חכם וירא חטא, שהוא קודם לאדם אחר פשוט שעומד, וכמו שכתב המשנה ברורה סימן תקפא ס"ק יג לענין תפילות ימים נוראים, שבן תורה ירא חטא שאינו בן שלושים ואינו נשוי עדיף על אדם פשוט שהוא בן שלושים ונשוי.

¹¹⁰ עיין לדוגמה במשנה ברורה סימן נג ס"ק כב, מא, פ.

¹¹¹ אורח חיים סימן תקפא סעיף א.

אמנם עדיין יש לדון בעניין שליח ציבור לא רק מצד תפילת העמידה מיושב, אלא מצד כבוד הציבור. לשם כך נעבור לדיון על חובת העמידה בקריאת המגילה ובקריאת התורה, ומתוך כך נבאר גם עניין זה השייך בתפילה.

4. דין קריאה בתורה מעומד מצד כבוד התורה, ודין קריאה בישיבה בדיעבד

חובת הקריאה בתורה מעומד מפורשת בגמרא במגילה כא ע"א:

(משנה:): הקורא את המגילה עומד ויושב...

(גמרא:): תנא: **מה שאין כן בתורה**. מנהני מילי? אמר רבי אבהו: דאמר קרא: **"ואתה פה עמוד עמדי"**.

מפורש אפוא בגמרא שיש חובה לעמוד בקריאת התורה, וחובה זו נלמדת מהפסוק **"ואתה פה עמוד עמדי"**. הירושלמי¹¹² דן בטעם החובה לעמוד בקריאת התורה:

זה שהוא עומד לקרות בתורה, מפני מה הוא עומד? מפני **כבודה** או מפני **כבוד הרבים**? (ומהי נפק"מ?) אין תימר מפני כבודה – אפילו בינו לבינה (יעמוד גם כשלומד לבד)! אין תימר מפני כבוד הרבים – בינו לבין עצמו לא!

(ומכריעים:): **מפני כבודה הוא עומד** (ואעפ"כ אינו עומד כשלומד ביחידות, שהרי) אם אומר את כן – אף הוא מתעצל ואינו קורא.

ר' שמואל בר רב יצחק עאל לכנישתא, חמא חד בר נש קאים מתרגם סמיך לעמודא. אמר ליה: אסור לך! כשם שניתנה באימה וביראה כך אנו צריכין לנהוג בה **באימה וביראה!**

מבואר בירושלמי שהטעם שחובה לעמוד בקריאה הוא כבוד התורה, שיש לנהוג בה באימה וביראה.

אולם נראה שאין חילוק בין הטעם המובא בירושלמי – "מפני כבודה" – לבין המקור המובא בבבלי: **"ואתה פה עמוד עמדי"**. הירושלמי רק מסביר מדוע הוצרך משה לעמוד: **"שניתנה באימה וביראה"**. גם הבבלי וגם הירושלמי משווים את מעמד קריאת התורה למעמד נתינת התורה.¹¹³

¹¹² מגילה פרק ד הלכה א.

¹¹³ וכן מוכח בירושלמי המובא ברוקח סימן נג. וכן מוכח בתוס' ר"ד למגילה כא ע"א.

עתה יש לברר אם חובה זו מעכבת אף בדיעבד ומי קראה מיושב לא יצא. באשר לקריאת מגילה כותב הרמב"ם:¹¹⁴

קראה עומד או יושב – יצא, ואפילו בציבור. אבל לא יקרא בציבור יושב לכתחילה, מפני כבוד הציבור.

לכאורה אם בקריאת המגילה אין לקרוא לכתחילה בישיבה מפני כבוד הציבור,¹¹⁵ והמשנה חילקה בין קריאת מגילה לקריאת התורה, הרי שצריך לומר שעל פי הרמב"ם בקריאה בתורה העמידה מעכבת אף בדיעבד! וכן כתב הב"ח:¹¹⁶

קשה, למה לי לתנא למיתני "עומד ויושב" כיוון דדין עומד אינו כדין יושב (שזה דיעבד וזה לכתחילה)?

ונראה דתני הכי למידק מיניה, דבמגילה דווקא הווה דינא הכי (שבדיעבד ביושב יצא). מה שאין כן בתורה, דעומד דווקא... אבל יושב אפילו דיעבד לא, וצריך לחזור ולקרוא מעומד – נראה לי.

אולם המגן אברהם¹¹⁷ ערער על דברי הב"ח:

כתב ב"ח דאפילו בדיעבד לא יצא וצריך לחזור ולקרוא. וכן משמע לשון הטור והגהות מיומני.

אבל ממה שכתב הרב ב"י בשם רש"י משמע דדווקא לכתחילה קפדינן, אבל בדיעבד יצא!

¹¹⁴ הלכות מגילה וחנוכה פרק ב הלכה ז.

¹¹⁵ כן כתב הרמב"ם. האחרונים הקשו על הרמב"ם שמהירושלמי משמע שיותר לקרוא את המגילה לכתחילה בישיבה, וכתבו שכן משמע בטור בסימן תרצ שהביא את הרמב"ם כחולק על הירושלמי. הלחם משנה תירץ שהירושלמי עוסק ביחיד, והמשנה הכותבת לשון דיעבד עוסקת בציבור. ועיין במרכבת המשנה שתמה עליו, שמוכח שהירושלמי עוסק בציבור ולמרות זאת מתיר לכתחילה. ולענ"ד אין כאן קושיה, שכיוון שכל העניין הוא כבוד הציבור, מצאנו פעמים שיכול הציבור למחול על כבודו, ועל כן כתב הירושלמי שיכול לקרוא לכתחילה אף בישיבה. אמנם פעמים "כבוד ציבור" הוא כבוד שמים ולא ניתן למחילה, ופעמים זהו "כבוד חברתי" הניתן למחילה – עיין מה שנכתוב בזה לקמן.

¹¹⁶ אורח חיים סימן תרצ סעיף א. וכן כתב גם הנימוקי יוסף למגילה כא ע"א.

¹¹⁷ סימן קמא ס"ק א.

וכן משמע מסוף פרק ז דסוטה דאמרינן **דהמלך קורא יושב**, ואי איתא דאפילו בדיעבד לא יצא – **משום כבודו של מלך לא שרי לכתחילה!** וכהאי גוונא דייקנין בחו"מ סימן כ"ח גבי עדות, ויש לחלק.¹¹⁸

וכן מצאנו דעת המאירי על הגמרא שם:

שלא נאמר בקריאת התורה מעומד **אלא לכתחילה** – כדי לעמוד ביראה. הא במגילה אף לכתחילה (יכול לישב). אלא שמכל מקום **נהגו** לקרותה מעומד מפני כבוד הציבור.

לפי זה ניתן לומר שגם הרמב"ם חייב לעמוד במגילה רק מכוח **מנהג**, ואילו בתורה חייב לעמוד – **מדינא**, אבל שניהם רק לכתחילה, כדברי המאירי. וכן כתב הפרישה בסימן קמא בדעת הטור, וכן פסק בשערי אפרים (ג, יא), וכן פסק כף החיים (קמא, ב) בשם אחרונים רבים.

ועדיין קשה, מה הנפקא מינה בין המנהג לעמוד בקריאת המגילה מפני כבוד הציבור, לחובה לעמוד בקריאת התורה מפני כבוד התורה, אם שניהם אינם מעכבים בדיעבד?¹¹⁹ ועל מה אמרה הגמרא "מה שאין כן בתורה"?

נראה שהנפקא מינה תהיה בסמיכה. לגבי קריאת התורה כתב המרדכי¹²⁰ שאסור לסמוך אלא אם כן הוא בעל בשר:

אסור לקרות בתורה בסמיכה, כדאמרינן בירושלמי: רבי יוחנן איקלע לההוא אתרא, חזא גברא דהוה קרי **בסמיכה**, אמר ליה: אסור לך! שנאמר: "ואתה פה עמוד עמדי". **אמר ליה: בעל בשר אני. והתיר לו. אבל שאר אדם – אסור.**

¹¹⁸ במחצית השקל ביאר את החילוק, שכבוד המלך חמור – שמלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול – ולכן מותר לו לשבת לכתחילה, אבל שאר אדם שיושב לא יצא ידי חובה. ועיין בחשוקי חמד למגילה כא ע"א שהקשה: הרי אפילו הקב"ה אמר שהוא עומד – "עמוד עמדי" – ואם כן איזו פחיתות כבוד יש למלך? ולענ"ד יש לתרץ כוונת מחצית השקל שכבוד המלך אינו מחול בגלל העם, שתהיה אימתו עליהם, וידעו שמצידם אין אלא ראש אחד והוא המלך. אבל הקב"ה אינו זקוק לחשוש לכבודו בעיני העם. אף על פי כן הסבר מחצית השקל קשה מצד אחר, שלא שייך כבוד המלך בדבר שהוא חיוב מהתורה. וכי אין המלך עומד בתפילת עמידה? ומה שייך כאן פגיעה בכבוד המלך? אלא ודאי שהעמידה בקריאת התורה אינה מעכבת בדיעבד ולכן הקילו במלך.

¹¹⁹ כן הקשה הטורי אבן למגילה דף כא, עיין שם.

¹²⁰ ברכות רמז טו.

וכן פסק השולחן ערוך:¹²¹

צריך לקרות מעומד, ואפילו לסמוך עצמו לכותל או לעמוד – אסור, אלא אם כן הוא בעל בשר.

והנה המגן אברהם הקשה שבחושן משפט¹²² כתב השולחן ערוך בשם ריב"ש שסמיכה נחשבת כעמידה לגבי עדות, ואילו כאן הביא בשם תוספות וטור שסמיכה נחשבת כשישיבה? ותיירץ בספר כתר המלך על הרמב"ם:¹²³

באמת קיי"ל בכל דוכתא ד"סמיכה הוא כעמידה". ורק הכא "מה נתינתה מעומד אף קריאתה מעומד" ... אמר קרא: "ואתה פה עמוד עמדי" – ואפילו לסמוך אסור...

ואם כן ניחא, דהכא בקריאת התורה בציבור – אסור (לכתחילה) אפילו סמיכה, דצריך להיות דומיא דנתינת התורה דהוה מעומד בלא סמיכה כלל. אבל בשאר דברים דבעי עמידה – אף סמיכה הוא כעמידה...

וזהו שאמר: "מה שאין כן בתורה" – דאסור בציבור לקרות ע"י סמיכה. אבל במגילה דמצרכינן בציבור מעומד הוא רק משום "כבוד ציבור" ושרי ע"י סמיכה, דלא גרע משאר דברים דבעי בעמידה וסגי ע"י סמיכה. וזהו החילוק לתורה ממגילה לדעת רבנו.

יוצא אפוא שבקריאת התורה אסור לכתחילה לשבת ואף לסמוך משום כבוד התורה, ורק בדיעבד כגון בעל בשר – מותר לסמוך, וכן אם קרא בישיבה – יצא בדיעבד. לעומת זאת, בקריאת מגילה שהחובה לעמוד לכתחילה היא רק מפני כבוד ציבור, מותר לכתחילה לסמוך.

וכן פסק המשנה ברורה:¹²⁴

בדיעבד שקראה מיושב – יצא, ואין צריך לחזור ולקרות.

אלא אם כן הוא בעל בשר – והוא הדין חולה או זקן הרבה, שקשה לו עמידה בלי סמיכה. אך יזהר שיסמוך קצת, ולא יסמוך כל כך עד שאם ינטל

¹²¹ אורח חיים סימן קמא סעיף א.

¹²² סימן יז סעיף א.

¹²³ הלכות מגילה וחנוכה פרק ב הלכה ז.

¹²⁴ סימן קמא ס"ק א וס"ק ד.

אותו דבר ייפול. ואם אי אפשר לו לסמוך כי אם בעניין זה, והוא צריך סעד לתומכו – **מותר גם בזה.**

וכן פסק בחשוקי חמד¹²⁵ לעניין היושב בכיסא גלגלים:¹²⁶

ולהלכה כתב המשנ"ב (קמא,א): "ומ"מ בדיעבד שקראה מיושב יצא, ואין צריך לחזור ולקרוא". **ומסתבר דחולה על כסא גלגלים כדיעבד דמי ומותר לקרותו אף לכתחילה.**¹²⁷ וכן משמע במחצית השקל (ד"ה גבי) שכתב: "דמכל מקום ישיבה גמורה לא הותרה לבעל בשר, כיון דאפשר ע"י סמיכה." משמע **דבאי אפשר – הישיבה מותרת.**

נמצא שדין "ואתה פה עמוד עמדי" של כבוד התורה והשכינה – אינו מעכב בדיעבד.¹²⁸

¹²⁵ מגילה כא ע"א.

¹²⁶ וכן פסק בשו"ת מים חיים לר"ח דוד הלוי (חלק ג סימן י'): "פשוט ביותר שחולים אלה היושבים על כסא גלגלים יכולים לעלות לתורה, שכל מה שנאמר על הצורך לעמוד בשעת קריאת התורה ואפילו לסמוך עצמו לכותל או לעמוד אסור, היינו דוקא בריא אבל חולים אלה פשוט שמותר". וכן פסק בשו"ת חבל נחלתו ט, ו (ויש להעיר שהבין את הירושלמי הפוך ממה שכתבתי, והאמת כפי שכתבתי למעלה, ו"ראה ואימה" יוכיחו ודוק). וכן כתב הרב דב ליאור בתשובה באתר ישיבה. ועיין עוד לקמן שחשוקי חמד, שו"ת בית אבי"ד, נז, שו"ת שערי עזרא בצרי ב, ט ועוד התירו אף שיהיה קורא בתורה. וקצת תימה שבילקוט יוסף סימן קמא סעיף ב כתב שלא יעלה, ובמקורות הביא שכן כתב כף החיים (קמא,ו) שמותר למי שלא יכול לעמוד – לסמוך, אבל לא לשבת. אך המעיין בדברי כף החיים יראה לא נאמר שם כלל שמי שחייב לשבת אינו יכול לעלות. ולא נחית לכל המקורות שהבאנו כאן, וצ"ע.

¹²⁷ כאן מתיר החשוקי חמד שיעלה לתורה. אולם לעניין לקרוא בתורה בציבור או שיהיה שליח ציבור, כבר כתבנו לעיל שהוא מחמיר בגלל דברי ספר חרדים. אך כבר דחינו לעיל את ראייתו משם וכנ"ל.

¹²⁸ ברמה המעשית, יש לדעת שיש בימות שיש בהן מדרגות שאינן מאפשרות לבעל כיסא גלגלים לעלות לתורה. ואפילו יעלו את הכיסא, עדיין ספר התורה מונח גבוה בעבור מי שיושב, והוא לא יוכל לראות את הכתב. משום כך עלתה שאלה אם ניתן להוריד את ספר התורה אל העולה. אמנם דעת האור זרוע (א ק"ש ט) שבכל מקום של אונס מותר להביא ספר תורה אל האדם, ואין זה זולזל בספר התורה, אך השולחן ערוך (או"ח סימן קלה סעיף יד) פסק כשיטת המרדכי שאפילו האדם אנוס אין להתיר להביא ספר תורה אליו, אלא אם כן מדובר באדם גדול שהתורה מתעלה בו (האור זרוע והמרדכי נחלקו בהבנת הירושלמי יומא פרק ז הלכה א). אמנם יש פוסקים שהתירו לטלטל ספר תורה מחדר לחדר בתוך בית כנסת (עיין ציץ אליעזר יז, יב; יביע אומר או"ח ט, טו), וכן הוא המנהג, ולכאורה כ"ש שידו בתוך אותו חדר. ואולי יש לצרף עוד כסניף להקל את הפוסקים שהגבילו את דברי המרדכי דווקא ליחידים, אבל כשיש ציבור – כבוד ציבור הוא כאדם חשוב, ואף כאן שיש ציבור ואותו נכה הוא חלק מהציבור והציבור רוצה שיעלה – יש

ועדיין יש לברר: האם יש מניעה שיעלה כקורא בתורה מצד כבוד הציבור?

5. דין כבוד הציבור בשליח ציבור או בקורא בתורה שמתפלל או קורא בישיבה, ואם ציבור יכול למחול על כבודו

ראינו שלגבי קריאת מגילה כתב הרמב"ם שאף על פי שמותר לקרוא את המגילה בישיבה, לכתחילה לא יקרא בציבור אלא בעמידה מפני כבוד הציבור, והמאירי הוסיף שזה מנהג. אם כן הוא הדין שבקריאה בתורה בעמידה יש גם צד של "כבוד הציבור".¹²⁹ אמנם הירושלמי הכריע שעיקר הטעם הוא כבוד תורה, אך יש לומר שכוונתו "אף" כבוד תורה. וכן כתב תוספות רי"ד:¹³⁰

מנהני מילי? דאמר קרא: "ואתה פה עמוד עמד", ומשום כבוד ציבור עבדינן כמשה, אי נמי משום כבוד שכינה דכתיב: "א-להים נצב בעדת אל".

ולכאורה דין כבוד הציבור קל מכבוד התורה, שכבר הובא לעיל בעניין סמיכה שמצד כבוד תורה יש להיזהר, ואילו מצד כבוד הציבור יכול לסמוך לכתחילה.

אולם יש לדחות, שאין זה מפני שכבוד הציבור קל יותר, אלא מפני שבהישענות אין חוסר כבוד לציבור ויש רק חוסר כבוד לתורה. שני סוגי כבוד יש: יש כבוד המבטא "אימה ויראה" – והוא הכבוד הנצרך לפני התורה, שצריך לעמוד כנגדה "באימה

לומר שמותר. אמנם רבים חולקים על זה ואין מתירים אף כשיש ציבור, אלא אם כן עושים לספר התורה מקום ביום או יומיים לפני כן.

אך לא מצאנו שהקלו להעביר ספר תורה לעלייה אחת, וכל מה שהקלו מחדר לחדר או לציבור הוא דווקא לקריאה שלמה. אולם ניתן לפתור בעיה זו באחת משתי דרכים: א. מראש יניחו את ספר התורה על שולחן אחר, רצוי סמוך לתיבה, ויקראו שם את כל הקריאה; ב. בעלייתו של היושב בכיסא גלגלים ילך הוא אל הבימה לכבוד ספר התורה, ויעמוד מאחורי הבימה, ויעבירו את ספר התורה אל אחורי הבימה, שבזה אין טלטול של ממש וגם העולה בא לקראת ספר התורה. רק יקפידו שהספר יעמוד במקום יציב. וכל זה בדיעבד, אבל לכתחילה ראוי שכל בית כנסת יעצב מראש את התיבה כך שתהיה מוגשת גם לאדם עם כיסא גלגלים, ומצווה גדולה לעשות כן.

¹²⁹ בשו"ת מראה הבזק ז, ג כתב שבפשטות הבבלי חולק על הירושלמי ואין דין של כבוד הציבור בקריאה בתורה. ונראית כוונתו שאין דין מצד החובה של "ואתה פה עמוד עמד", אלא יש מנהג לעמוד, שלא גרע מקריאת מגילה, ופשוט. אלא שמהמשך דבריו נראה שסבר שאין בעיה של "כבוד הציבור" בעלייה לספר תורה, שלא דן כלל בשאלה אם הציבור יכול למחול על כבודו, וזה תמוה. על כל פנים דעתו לבסוף שאין צריך כאן כלל מחילה, שזה כבוד הציבור שנותן לאנשים בעלי מוגבלות להשתלב בקהילה, וכדלקמן.

ויראה" ובסמיכה יש חוסר יראה (אלא אם כן קשה לו שהוא בעל בשר כנ"ל). ויש כבוד שהוא "כבוד חברתי" – והוא הכבוד הנצרך לפני הציבור, וכל עוד הוא עומד, גם אם בסמיכה – אין זה נחשב חוסר כבוד. אבל כשיש חוסר כבוד לציבור, אפשר שמעכב אף בדיעבד, בשונה מכבוד ספר תורה שהקלנו בדיעבד.

מעתה יש לברר: האם הציבור יכול למחול על כבודו ולאפשר לשליח ציבור או בעל קורא לקרוא בישיבה כאשר אי אפשר אחרת?

השולחן ערוך¹³¹ כתב:

אין גוללין ס"ת בציבור, מפני כבוד הציבור. ואם אין להם אלא ס"ת אחד, והם צריכים לקרות בשני עניינים – גוללין, וידחה כבוד הציבור.

המגן אברהם¹³² הקשה:

צריך עיון, דהא בכהאי גוונא התירו לקרות על פה (וכוונתו לקריאת הכהן גדול ביום הכיפורים) ולא התירו לגלול בציבור, שמע מינה **דלא אמרינן ידחה כבוד הציבור אפילו היכא דלא אפשר בעניין אחר!** ואם כן הכא נמי יקרא על פה כמ"ש ב"י בשם הרשב"א!?

וצריך לומר דבשלמא במקדש היו כל ישראל ולא מחלו, מה שאין כן בבית הכנסת דיש מתי מעט, ומסתמא מוחלין על כבודם כדי לקיים קריאת המפטיר דשבת ור"ח ומפטיר דיו"ט דהוא תקנת הגאונים.

הרי לנו דעת המגן אברהם שציבור יכול למחול על כבודו. והובאו דבריו גם במשנה ברורה ס"ק טז.

לעומת זאת, על דברי השו"ע¹³³ שיש אומרים שאין הנשים מוציאות את האנשים ידי חובת קריאת מגילה, כתב המשנה ברורה:¹³⁴

ולא דמי לנר חנוכה, דשאני מגילה דהוי כמו קריאת התורה ופסולה מפני כבוד הציבור, ולכן אפילו ליחיד אינה מוציאה משום לא פלוג.

¹³¹ אורח חיים סימן קמד סעיף ג.

¹³² שם ס"ק ז.

¹³³ אורח חיים סימן תרפט סעיף ב.

¹³⁴ שם ס"ק ז.

מלשון "פסולה" משמע לכאורה שדעתו שאין הציבור יכול למחול כלל. אלא שיש להעיר שדין זה שאשה אינה מוציאה גברים בקריאת המגילה אינו מוסכם, ואכמ"ל. בסימן נג סעיף ו כתב השולחן ערוך שאין ממנים ש"ץ על הציבור אלא מי שנתמלא זקנו, מפני כבוד הציבור. בבית יוסף כתב שכיוון שזה עניין של כבוד הציבור – יכול הציבור למחול על כבודו (וכן כתב בשלטי גיבורים – מובא במגן אברהם ס"ק ט), אלא שמהרא"ש משמע שאין יכולים למחול. ומלשון השולחן ערוך משמע שאפילו ממנים – ברצון הציבור – אין מועיל, וכדברי הרא"ש (כן כתב הב"ח סימן נה ס"ק א ד"ה ואין, ושאר אחרונים¹³⁵).

הט"ז¹³⁶ כתב שלכולי עלמא אין יכולים למחול:

דוודאי אף להרמב"ם לא מהני מחילה, דוודאי כבוד הציבור בזה הוא כבוד שמים שמתכונים לכבוד הש"ץ שהוא ראוי להיות מליץ בעד הקהל נגדו ית'. וזהו מוכח ממ"ש בפרק הניזקין, שאין קורין בחומשין בציבור מפני כבוד הציבור. ובסימן קמ"ג כתבו הפוסקים סתם "אין קורין בחומשים בציבור" ולא זכרו טעם דכבוד ציבור, ואם איתא דמהני מחילה – היה להם להזכיר הטעם, כדי שנלמוד מזה דמהני מחילה! אלא ודאי שלא מהני מחילה בדברים אלו שנוגעים בכבוד שמים.

וכן כתב המשנה ברורה:¹³⁷ "ואין הציבור יכולים למחול על כבודם בזה". גם המגן אברהם¹³⁸ כתב שאין לציבור למחול לכתחילה.

אבל הפרי חדש¹³⁹ הקשה על הב"ח ושאר אחרונים שכתבו שמחילת ציבור אינה מועילה:

העלה בספר ב"ח דכל היכא דקתני "מפני כבוד הציבור" לא מהני מחילת הציבור, כגון "אין גוללין ספר תורה בציבור", וכן "אשה לא תקרא בציבור

¹³⁵ עיין בשו"ת יביע אומר או"ח חלק ד סימן י; שם או"ח חלק ט סימן ק אות ד. ועיין שם חלק ט סימן קח אות עד, שכתב לגבי אשה שאינה קוראת בתורה מפני כבוד הציבור, שלמרות זאת כתב השולחן ערוך שעולה למניין שבעה לאמר שאם עלתה – לא תרד. ומכאן נלמד שאף למחמירים כאן שאין להעלות מפני כבוד הציבור, אם עלה – אין להורידו, ויידחה כבוד הציבור בדיעבד.

¹³⁶ אורח חיים סימן תרפט ס"ק ט.

¹³⁷ שם ס"ק כג.

¹³⁸ שם ס"ק ט.

¹³⁹ אורח חיים סימן נג ס"ק ו.

מפני כבוד ציבור", ופוחח לא ישא את כפיו דגנאי הוא לציבור, וכן קטן לא ישא את כפיו – שאין כבוד לצבור להיותם כפופין לברכתו, עד כאן.

ותמהני עליו, דאהא דאמרין פרק הנזיקין (גיטין ס, א): "אין קורין בחומשין מפני כבוד ציבור". וכתב הב"י בסימן קמ"ג (ד"ה ומה שפירש) שמשמע מדברי רבינו ירוחם (נתיב ב ח"ג כ, א) **שאם רצו הציבור למחול על כבודם – קורין בו**. וכ"כ המרדכי בסוף פרק הקומץ (ה"ק רמז תתקסח). ואע"פ שכתב הרב ב"י דלא משמע כן מדברי הירושלמי (מגילה פ"ג סוף הלכה א), היינו משום דקא יהיב טעמא אחרינא (שאסור לקרוא בחומשים לא רק מטעם כבוד הציבור¹⁴⁰), **אבל לפי טעם כבוד ציבור – כל דמחיל הציבור על כבודם רשאים לדעת רבינו ירוחם והמרדכי**.

הרי לנו שהראיה שהביא הט"ז מקריאה בחומשים אינה ראייה, שהטעם שהפוסקים סתמו לאסור הוא הטעם של הירושלמי ולא מפני שאי אפשר למחול על כבוד הציבור. המשנה ברורה¹⁴¹ כתב:

ואם רוצין הציבור למחול על כבודם – **יש דעות בין הפוסקים עיין בט"ז סימן נ"ג ובפר"ח שם**.

ולכאורה מידי מחלוקת לא יצאנו.

אך בספר חשוקי חמד למגילה כא ע"א כתב שיש לחלק בין כבוד הציבור של אשה וקטן וחומשים לבין קריאה בתורה בישיבה:

ולכן נראה שיש חילוק בין כבוד הציבור שהוא **משום גנאי**, לכבוד הציבור שהוא **משום כבוד**. וכעין מה שכתב הב"ח (סימן נג) דהעמדת חזן קטן אין פירושו מפני כבוד הציבור שהוא כנגד כבודם **לפני בני אדם** שתועיל בו מחילת הציבור, אלא פירושו שאין זה כבוד הציבור **שישלחו לפניו יתעלה מי שאין לו הדרת פנים להליץ על הציבור**, דאף לפני מלך בשר ודם אין שולחין להליץ על הציבור אפילו אם הוא חכם גדול, אא"כ שהוא בעל צורה ויש לו

¹⁴⁰ ויש להעיר על זה מדברי הרמ"א בסוף סימן קמג שכתב שאם יש רק ספר תורה אחד והוא פסול אבל יש בו חומש שלם אחד כשר – מותר לקרוא בו. וכתב המגן אברהם שם ס"ק ט שהטעם הוא שהסיבה שאין קוראים בחומש היא כבוד הציבור, וכאן שכל החומשים תפורים יחד אין בעיה של כבוד הציבור. הרי שנקט הטעם הזה. ועיין פרי מגדים סימן נג ס"ק ב.

¹⁴¹ ביאור הלכה סימן קמג.

הדרת פנים שנתמלא זקנו, כל שכן לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, דלפי זה אין מקום כלל לומר דמהני למנותו כשרצו הציבור למחול על כבודם, עכ"ל.

ונראה שהוא הדין לענין ציבור שאין להם ספר תורה אלא חומשים – שהיה גנאי להם שאין להם ספר תורה, וכן אם אין להם מי שיקרא אלא אשה – הוה נמי גנאי לציבור. מה שאין כן קריאת המגילה בעמידה אינה אלא כבוד של הציבור שיעמוד החזן, ואם אין להם בעל קורא אלא תלמיד חכם שנהיה זקן ואינו יכול לעמוד על רגליו, אין בזה כל גנאי...¹⁴²

עולה מדבריו בבירור שלענין ישיבה גם הב"ח והט"ז שמחמירים בשאר כבוד ציבור שאין ציבור יכול למחול – יודו שכאן לא שייך כלל 'כבוד שמים' אלא רק 'כבוד בני אדם' ומחילה מועילה.¹⁴³ ודבריו נכוחים ומאירים. וזה הטעם לענין גלילת ספר תורה, שגם המגן אברהם והמשנה ברורה הסכימו לדחות כבוד הציבור, והטעם שהטרחו של הציבור להמתין לגלילה אינה 'כבוד שמים' אלא כבוד עצמם, ומחילה מועילה.

ולעניות דעתי נראה לחלק חילוק דומה, שיש כבוד ציבור שלא ניתן למחילה, מפני שהתורה רצתה שכן יראה הציבור – שלא יצטרכו שאשה תקרא להם או שלא רצתה שיקראו בחומש. ולכן לא שייך בזה שהם מוחלים, כי התורה קבעה שכך צריך להיראות כבוד ציבור. ויש כבוד ציבור שמצד התורה אין בזה פגם, אלא שהציבור עצמו עלול להרגיש מזולזל, כגון שגורמים לו להמתין או שיש מי שיושב בפניהם, ובזה הציבור יכול למחול.

ובתחומין¹⁴⁴ כתב הרב בצרי:

יש ללמוד קל וחומר מהשכינה כביכול, שאם השכינה מחלה למי שהוא חולה שלא יתחייב לעמוד כיון שהוא אנוס ומקובלת תפילתו גם כשהוא

¹⁴² בהמשך דבריו משמע שהעלאת "נכה" נחשבת לדעתו ביזיון לציבור, שאין להם מי להעלות אלא אותו, ולא התיר אלא כשכולם נכים. אולם זאת לא מפני שהוא יושב אלא בגלל חסרון איבר. וענין זה של בעל מום הוא נושא בפני עצמו ואכמ"ל. אף על פי כן גם לדעתו אם כל הציבור נכה או צעיר ללא זקן – גם הוא מודה שיכולים למנות אחד מהם, מפני שלא שייך בזה אף כבוד שמים, שהרי כולם כן.

¹⁴³ ע"ש שכתב כן לשיטתו רק בקריאת מגילה, אבל בקריאת התורה ותפילה החמיר מטעם אחר, שיישיבה בהן היא פגם כנ"ל, וכבר דחינו דבריו בזה כנ"ל.

¹⁴⁴ חלק ד עמוד 549.

יושב, במה כוחם של הציבור גדול לומר לאדם שהוא אנוס: זו פגיעה בכבודנו שאתה יושב? שהרי אין בזה פגיעה, שאינו יושב משום זלזול אלא משום שהוא אנוס!

וכן כתב בשו"ת מראה הבזק ז, ג בהערות:

יתכן שאף לא עולה בעיה של כבוד הציבור (אפילו לכתחילה). שהרי האדם יושב מפני שאינו יכול לעמוד ולא מפני שאינו רוצה לעמוד.

אדרבה, כבוד הציבור הוא במתן אפשרות גם לאנשים עם מגבלה רפואית להשתלב בחיי קהילה כשווים עד כמה שניתן...

עתה יש לברר אם שליח ציבור הרי הוא כקורא בתורה, או שיש בו צד חמור יותר משום "עבודה".

6. דין "לעמוד לשרת" בתפילה

המרדכי¹⁴⁵ שהובא לעיל, לאחר שהביא שאסור לסמוך בקריאת התורה אלא אם כן היה בעל בשר, הוסיף כמה מילים לגבי תפילה:

אסור לקרות בתורה בסמיכה... בעל בשר אני! והתיר לו. אבל שאר אדם – אסור. וכל שכן בתפילה, שנאמר: "לעמוד לשרת".

יש להתלבט אם כוונתו לכל אדם שעומד בתפילת עמידה, ואם כן כבר ראינו שדין זה הוא רק לכתחילה,¹⁴⁶ או שכוונתו לשליח ציבור, ואז יש לדון אם שווה דין "לעמוד לשרת" לדין "ואתה פה עמוד עמדי", או שמא הוא חמור יותר, שהרי אומר "כל שכן", ואולי אסור אף בדיעבד.

המקור לשירות בעמידה הוא בכוהנים. וכך אומרת הגמרא בסוטה לח ע"א:

תניא אידך: "כה תברכו" – בעמידה, אתה אומר: בעמידה, או אינו אלא אפילו בישיבה? נאמר כאן "כה תברכו" ונאמר להלן "אלה יעמדו לברך", מה להלן בעמידה, אף כאן בעמידה.

¹⁴⁵ ברכות רמז טו.

¹⁴⁶ וכן נפסק להלכה שלכתחילה אסור אף לסמוך בתפילת עמידה – עיין בשולחן ערוך סימן צד סעיף ח.

ר' נתן אומר: אינו צריך, הרי הוא אומר: "לשרתו ולברך בשמו" – מה משרת בעמידה, אף מברך בעמידה. ומשרת גופיה מנלן? דכתיב: "לעמוד לשרת".

וכן פסק השולחן ערוך¹⁴⁷ לעניין נשיאת כפיים:

אין מברכין אלא בלשון הקודש ובעמידה...

ולעניין דיעבד, כתב המשנה ברורה¹⁴⁸ שאינו יוצא:

אין מברכין וכו' – **וכל זה הוא מן התורה**, דילפינן כל זה מקראי... בעמידה – דכתיב: "לשרתו ולברך בשמו" – מה שירות בעמידה דכתיב: "לעמוד לשרת" הכא נמי ברכה... וכתבו רוב הפוסקים וכמעט כולם דהני כולהו **לעיכובא** הוא, **ואפילו בדיעבד לא יצאו באופן אחר**. ובכל אלו טוב **שיצא לחוץ קודם רצה** כשאין יכול לברך כדינו.

נמצא שהמשנה ברורה מחמיר בדין "לעמוד לשרת" שבנשיאות כפיים יותר מדין "ואתה פה עמוד עמדי" שבקריאה בתורה – שזה אוסר אף בדיעבד, וזה מתיר בדיעבד.

הואיל וכך, יש לברר אם דין עמידת שליח ציבור שווה לדין נשיאות כפיים, שהרי המרדכי כתב שגם חובת העמידה בתפילה היא מדין "לעמוד לשרת"!

ונראה להביא ראיה שכוונת המרדכי באומרו "לעמוד לשרת" אינה על שליח ציבור, אלא על כל אדם שעומד בתפילה. וכן כתב גם הטור¹⁴⁹:

התפילה היא במקום הקרבן, דכתיב: "ונשלמה פרים שפתינו", וכתב: "ולעובדו בכל לבבכם – וכי יש **עבודה** בלב? אלא איזו היא עבודה שהיא בלב? הוי אומר זו תפילה". ולכך צריך ליזהר שתהא דוגמת הקרבן: בכוונה – ולא יערב בה מחשבה אחרת כמו מחשבה שפוסלת בקדשים, **ומעומד – דומיא דעבודה דכתיב: "לעמוד לשרת"**.

הרי לנו שיש לעמוד בתפילה כמו בעבודת הקרבנות, ואין זה קשור לשליח ציבור דווקא. ובעניין זה כבר ראינו שבדיעבד יוצא ידי חובה אף בישיבה.

על כן צריך לחלק בין תפילה ובין נשיאת כפיים ועבודת הקרבנות. נשיאת כפיים ועבודת הקרבנות במקדש היא **עבודה ממש**, ואילו תפילה היא רק "דומיא דעבודה".

¹⁴⁷ אורח חיים סימן קכח סעיף יד.

¹⁴⁸ שם ס"ק נ.

¹⁴⁹ אורח חיים סימן צח. הובאו דבריו בשולחן ערוך שם סעיף ד.

וזה פשוט, שהרי נשיאת כפיים היא רק בכוהנים, ואילו תפילה היא בכל אדם. ועל כן כאן אסור בישיבה אפילו בדיעבד, ואילו כאן מותר בדיעבד בישיבה.

ומעתה מתפילה נלמד גם לקריאת התורה. שהרי המרדכי ראה את החיוב לעמוד בתפילה משום "לעמוד לשרת" חמור יותר מהחיוב בקריאת התורה שיסודו ב"ואתה פה עמוד עימדי". ואם כן, לא זו בלבד שמותר לבעל בשר לסמוך עצמו בקריאת התורה, כמו שכתוב בירושלמי, אלא שיהיה מותר גם לחולה לקרוא בישיבה. שהרי בתפילה מצאנו שמותר לחולה להתפלל בישיבה, וכל שכן שבקריאת התורה יהיה מותר לחולה בישיבה.

אולם יש לדחות, שאולי יש מקום לחלק בין דיעבד של תפילה בחולה – שהחיוב הוא עליו ומה יעשה? לבין קריאת התורה – שאמנם הוא חולה אך יש אחרים שהמצווה יכולה להיעשות בהם.

על כן יש להעמיק מהו הגדר של דיעבד שהתירו כאן.

7. הגדרת דיעבד

כאשר יש אנשים אחרים בקהל שיכולים לעלות, אך רוצים להעלות את היושב בכיסא גלגלים – האם זה נחשב לדיעבד? ראינו במשנה ברורה שמותר להעלות בעל בשר לקרוא אף על פי שהוא נסמך על התיבה, וסומך הרי הוא כיושב, וזאת אף על פי שמסתמא יש אחרים שיכולים לעלות במקומו, שקשה לומר שמדובר שכל הציבור בעל בשר. האם הוא הדין בישיבה – שהרי לא מצאנו חילוק ביניהם, או שמא ישיבה חמורה יותר?

הפסקי תשובות¹⁵⁰ מכריע לעניין עלייה לתורה וקריאה בתורה לחומרה:

לא התירו בכל הנ"ל אלא אם כן באפשרותם על כל פנים לעמוד ע"י סמיכה, או ע"י אנשים אחרים שיתמכו בהם משני הצדדים. אבל אם רתוקים לכיסא ואין באפשרותם לעמוד כלל – אינם רשאים לעלות לתורה, אם כי בדיעבד אם קראוה מיושב – יצא.

ובעל קורא קבוע ומנוסה שיודע לקרות בטעמיה ודקדוקיה, וחלה ונעשה נכה... אם לא יוכל לעמוד כלל – אינו רשאי לקרות בתורה בישיבה, ויש להעמיד אחר תחתיו. ויש אומרים (מועדים וזמנים ב, כפב) שאם אין נמצא בין

¹⁵⁰ חלק ב סימן קמא סעיף א.

הקהל בעל קורא מנוסה, מוטב שיקרא זה בישיבה מאשר יעמוד מאן דהוא מן הקהל ויקרא בטעויות ויצטרכו לתקנו הרבה ולהחזירו.

הערה: ומסתברא דבבתי חולים **ורוב מניין או כולם מרותקים לכיסא וליכא ג' או ז' גברי אא"כ יעלו אלו לתורה** – רשאים בכך **ואין לבטל קריאת התורה עקב כך**, דהא בדיעבד כשקראוה מיושב – יצאו.

הפסקי תשובות מסביר ש'דיעבד' היינו שתתבטל הקריאה בלא זה, או שהקריאה תהיה גרועה ביותר. לכן אם רובם יושבים בכיסאות גלגלים או שאין מי שיודע לקרוא כמותו – רק אז מותר להעלותו. אבל אם יש אחרים – לא יעלה, אף על פי שאם עלה וקרא – יצאו ידי חובה.

אולם הפסקי תשובות לא הביא מקור לדבריו. וברור שלא אמר כן אלא מסברה דיליה, שלא ראה בכך שמי שמרותק לכיסא גלגלים לא יוכל לעלות לתורה בתוך קהילתו מציאות של דיעבד.

ולעניות דעתי לא הייתה סברתו נכונה אלא לימים עברו שבהם המרותק לכיסא גלגלים לא ציפה לעלות ולקרוא בתורה, מפני שלא היה זה אלא אחת מאלפי הגבלות שהיו לו בחיי היום-יום שבהם היה נבדל משאר החברה. אולם היום שהמרותק לכיסא גלגלים משתדל לחיות ביום-יום כפי שחיים אנשים ללא המוגבלות שלו, הוא מצפה להרגיש שווה לכל שאר חברי הקהילה, והאפשרות להעלות לתורה או לשליחות ציבור היא חלק מהותי מתחושת השותפות שלו והיותו חלק מהקהילה. אין ספק שבעל מוגבלות שיש לו יום פטירה של אחד מהוריו או שמחה משפחתית או אירוע אחר שבקהילתו רגילים להעלות את בעלי האירוע, שגם הוא רוצה ומצפה לעלות, ואם נימנע מהעלאתו הוא ייפגע, ואין שעת הדחק גדול מזה. והרי בדיעבד ובשעת הדחק גם הפסקי תשובות מודה שמותר להעלותו.

וכן כתב בשו"ת מראה הבזק ז, ג: ¹⁵¹

אדם המרותק לכיסא גלגלים יכול לשמש כשליח ציבור ולעלות לתורה. **שילובו בחיי הקהילה בכל הבחינות – הוא דרכה של תורה**, שלא כמו שפסקי אחד מהאחרונים (פסקי תשובות).

¹⁵¹ עיין שם בהערות שלא נחית לעניין "לעמוד לשרת" בחילוק שבין תפילה וקריאת התורה לבין ברכת כוהנים. גם לא נחית לדון אם הציבור יכול למחול על כבודו. וגם לא נחית להבין שהפסקי

הערות: יתכן שאף לא עולה בעיה של כבוד הציבור (אפילו לכתחילה). שהרי האדם יושב מפני שאינו יכול לעמוד ולא מפני שאינו רוצה לעמוד. **אדרבה, כבוד הציבור¹⁵² הוא במתן אפשרות גם לאנשים עם מגבלה רפואית להשתלב בחיי קהילה כשוים עד כמה שניתן...**

שו"ת שערי עזרא לרב עזרא בצרי, בט התיר לאדם המרותק בכיסא גלגלים לעלות לתורה ולהיות חזן. וכתב שם: **"במקום מחלוקת – מוטב להימנע, אך על המעוררין לדעת שעושיין שלא כדין ומחמירין כביכול בדבר שאין צריך להחמיר ומלבינים פני אדם מישראל, והרי זה גרוע משפיכות דמים.**

שו"ת בית אב"י לרב יצחק אייזיק ד,נז התיר לאדם המרותק לכיסא גלגלים לעלות לתורה: **"וידעתי מכמה גדולי הדור שלעת זקנתם לא יכלו לעמוד על רגלם, מכל מקום עלו לתורה.** ושמעתי עוד מדור שעבר שאחד מן הגדולים שהיה בבית חולים לא עלינו והביאו לו ספר תורה וקרא בעצמו הקריאה על מיטתו, על פי פסקו של גדול הדור שהכריע כן".

כפי שניכר, אין מחלוקת בין הפסקי תשובות ובין שו"ת מראה הבזק שבדיעבד מותר להעלות ולקרוא בתורה. לא נחלקו אלא בגדר של 'דיעבד', שהפסקי תשובות לא ראה ערך בשילוב בעלי מוגבלויות בחיי קהילה ועל כן לא התיר אלא כשתבטל הקריאה או כשהקריאה תהיה גרועה ביותר, ואילו בשו"ת מראה הבזק ראה ערך חיובי בשילוב זה ועל כן התיר להעלותו לתורה ולשליח ציבור.

וכבר כתבנו שהדברים תלויים באווירה החברתית ובציפיות של בעל המוגבלות מעצמו ומהחברה. ונראה לי פשוט שגם הפסקי תשובות היה מודה במקרה שבעל מוגבלות מצפה לעלות ויפגע אם לא יעלה – שאין לך דיעבד גדול מזה ומותר להעלותו.

מחלוקת דומה מצאנו בשאלת ההיתר להכניס כלב נחייה לעיוור לבית הכנסת. האגרות משה¹⁵³ התיר בבתי כנסת שבחוץ לארץ להכניסו בתנאי שהעיוור ישב בפתח, ואחד מיסודות ההיתר הוא שיש עוגמת נפש גדולה לעיוור אם יימנע ממנו להגיע לבית

תשובות לא ראה בזה "דיעבד" כשיש אנשים אחרים שיכולים לעלות. על כל פנים סברתו אמת והכרעתו נכונה להלכה, כמו שכתבנו.

¹⁵² יש להעיר שכבוד הציבור שייך בעניין של שליח ציבור, אבל לעניין קריאת התורה יש גם עניין של "כבוד התורה" שנאמר "ואתה פה עמוד עמדי". אלא עיקר הטעם להתיר הוא שחיוב זה אינו אלא לכתחילה, כדמוכח בירושלמי לגבי בעל בשר, וכנ"ל.

¹⁵³ אורח חיים חלק א סימן מה.

הכנסת. לעומתו, בשו"ת חלקת יעקב¹⁵⁴ אסר להכניסו, ואחד מטעמיו הוא שלדעתו אין צורך בכלב, שהרי חברי הקהילה יכולים להביא את העיבור לבית הכנסת. אין ספק ששורש ההיתר של הרב פיינשטיין הוא שהיום בעלי מוגבלויות רבים אינם מעוניינים להרגיש נטל על האחרים ונמנעים מעשיית דברים אם יזדקקו לעזרה של הזולת. הם מעוניינים לפעול בעצמאות כמו כל אדם אחר. לכן אין הם מוכנים להיות תלויים בחברי קהילה שיביאו אותם אל בית הכנסת שלוש פעמים ביום. הם מעוניינים שתהיה להם היכולת להגיע בעצמם. זו הסיבה שקיימת דרישה להנגיש את מוסדות הציבור ובכללם את בתי הכנסת. אף שאולי ניתן לדאוג שהציבור יעזור למי שמגיע בכיסא גלגלים לרדת במדרגות או לעלות בהן, אין הוא מעוניין היום להיות תלוי בעזרה זו, אלא רוצה להרגיש עצמאי בדיוק כמו אנשים שאינם בעלי מוגבלות. עוגמת נפש משתנה בהתאם לאדם ולחברה, ויש לכך השלכות להיתר או לאיסור, בהלכות שבהן ההיתר תלוי בשאלה אם זה לכתחילה או דיעבד.

8. מסקנות

1. **דין תפילה בישיבה:** אדם שאינו יכול להתפלל בעמידה את תפילת שמונה עשרה – יכול להתפלל בישיבה. דעת האחרונים בשולחן ערוך שלא יצא ידי חובה ועל כן אם יכול אחר כך לעמוד – יחזור ויתפלל. אך האחרונים חלקו עליו ופסקו שיוצא ידי חובה, ולא יחזור אלא אם יכול לכוון – יתפלל תפילת נדבה. לעומתם ביארנו ביאור אחר לראשונים ולשולחן ערוך שאכן יוצא ידי חובה אלא שהתפילה אינה שלמה, ואם יכול אחר כך להשלים אותה – חייב להתפלל בעמידה ולהשלים. בין להכרעת האחרונים בין לפי ביאורנו, אדם שנצרך להתפלל בישיבה יכול להוציא אחרים ידי חובה, שכיוון שיצא-מוציא.
2. **דין עלייה לתורה בישיבה:** אף על פי שחובה לעמוד בקריאה בתורה, ככתוב: "ואתה פה עמוד עמדי", מפני שיש לקוראה באימה וביראה, ואפילו לסמוך עצמו אסור, בדיעבד אם ישב – דעת רוב האחרונים שיצא ידי חובה (דלא כב"ח). אדם שקשה לו לעמוד ויכול לסמוך – מותר לכתחילה לסמוך. אדם שחייב לשבת – יכול לקרוא בישיבה, כדמשמע ממצחית השקל, וכן כתבו החשוקי חמד, שו"ת חבל נחלתו, שו"ת בית אב"י, שו"ת שערי עזרא בצרי

¹⁵⁴ חלק ג סימן י.

ושו"ת מראה הבזק (ודלא כילקוט יוסף שלא התיר לעלות לתורה בישיבה, ודלא כפסקי תשובות שלא התיר אלא כשאין אחרים שיכולים לעלות).

3. **כבוד הציבור בשליח ציבור או קורא בתורה יושב:** נחלקו הפוסקים (פרי חדה וט"ז) אם יכולים הציבור למחול על כבודם או שכבוד הציבור הוא ככבוד שמים. אולם כתב בספר חשוקי חמד שכל זה כשהדין נובע מ'כבוד שמים' (או לפי ניסוחנו: הדין נובע מכך שהתורה רצתה שכך ייראה הציבור), אולם הקריאה בישיבה (מצד כבוד הציבור) נובעת מ'כבוד בני אדם', שהציבור עלול להרגיש מזולזל, ולכולי עלמא מחילתם מועילה. וכן כתבו בשו"ת שערי עזרא בצרי ובשו"ת מראה הבזק. ואפשר שבמקרה דנן לא זו בלבד שהציבור יכול למחול על כבודו, אלא להפך: זהו כבודו של הציבור שיודע לתת מקום לאדם המרותק לכיסא גלגלים.

4. **האם שליח ציבור שאינו הגון אך יכול לעמוד עדיף על שליח ציבור הגון שאינו יכול לעמוד:** דעת החשוקי חמד שיש לבחור באותו שעומד מפני שחובת העמידה בתפילה ובקריאת התורה גדולה מאוד. אולם הוכחנו שאין זו כוונת ספר חסידים, ולא אמר להעלות את העומד אלא דווקא כשהיושב נזקק לכך מחמת זקנה ותשישות בצום המקשות עליו לעמוד, מפני שעלול מאן דהו ללמוד ממנו שניתן לשבת בתפילה כשעייפים. אולם מי שאינו יכול לעמוד כלל – אין חשש שילמדו ממנו, ועל כן הוא עדיף על מי שאינו הגון, ואפילו בימים נוראים.

5. **כשיש הגון כמותו:** בימים נוראים או בשאר השנה בש"ץ קבוע – יש להעדיף את העומד. ובשאר השנה: דעת הפסקי תשובות שלא להתיר אלא "בדיעבד", דהיינו כשתבטל הקריאה או כשהקריאה תהיה גרועה ביותר, אבל אם יש אחרים – אין להעלותו. אולם לעניות דעתי, כל שבעל המוגבלות מצפה להיות ש"ץ או קורא בתורה, כגון שיש לו יארצייט או אירוע שמחה שרגילים להעלות את בעל השמחה לקרוא או להתפלל, הרי זה דיעבד ומותר להעלותו באקראי. וכן פסקו בשו"ת שערי עזרא בצרי ושו"ת בית אב"י (בעניין עלייה לתורה) ובשו"ת מראה הבזק.

9. סיכום

סוגיית העלאת אדם בעל מוגבלות המרותק לכיסא גלגלים להיות קורא בתורה או שליח ציבור מעוררת שאלות רבות. החל משאלות של האדם עצמו בחובותיו מול

א-לוהיו, כגון: האם יוצא ידי חובת תפילה? האם ישיבתו פוגעת בכבוד התורה? וכלה בשאלות ציבוריות, כגון: מהו כבוד הציבור? האם ציבור יכול לוותר על כבודו? האם על הציבור להעדיף אותו על אדם שאינו הגון כמותו?

במאמר ראינו שיש מיעוט פוסקים שבדיונים שונים החמירו אף בדיעבד, אך רוב הפוסקים הכריעו להקל בדיעבד, ושכך נכון לנהוג למעשה.

בסוף המאמר ראינו שהגדרת המציאות כ"דיעבד" תלויה בין השאר בשאלה אם אנו כחברה רואים ערך בשילוב בעלי המוגבלויות בחברה עד כמה שניתן כשווה בין שווים, והאם אנו מודעים לשינויים שבעלי המוגבלויות עוברים היום, הן בציפיות שלהם מעצמם הן מהחברה שסביבם. ככל שנהיה רגישים לתחושות של בעלי המוגבלויות, וככל שנכיר יותר בערך שילובם, כך נוכל לדייק יותר בפסיקת ההלכה. מובן ששיקולים אלו אין בכוחם להתיר את האסור, אך בהחלט יש בכוחם להגדיר את המציאות כדיעבד או כלכתחילה, ובהתאם לכך לפסוק את הדין כהלכה.